

AMERİKAN MİLLÎ ARŞİVLERİ BELGELERİNE GÖRE ALTMİŞLİ YILLARDA TÜRK BASINI

Ülkelerini Türkiye’de temsil eden yabancı diplomatik misyonların birinci görevleri Türk siyasetindeki gelişmeleri an be an merkezlerine aktarmak ve temsil ettikleri ülkelerle Türkiye arasındaki ilişkilerin gidişatını etkileyebilecek her türlü hususu rapor etmektir. Ancak sanılanın aksine bu raporlar sadece ve sadece Türk siyasi hayatını kapsamayıp günlük hayattan, kültür faaliyetlerine, kültür faaliyetlerden basın yayın âlemine kadar son derece geniş bir konu yelpazesini içerir. Bu makale ile yayınlanmakta olan belgeler altmışlı yılların popüler gazetelerinden *Yeni İstanbul*, *Akşam*, *Tercüman* gazeteleri ve *Yön*, *Akis* dergileriyle ilgilidir. *Yeni İstanbul* ve *Tercüman* ile ilgili belgelerin ilginç yanları gazete yönetimlerinin ileriye dönük planlarını Amerikan Başkonsolosluğu yetkilileri ile paylaşımlarıdır. Bu belgelerin diğer bir ilginç yanı Amerikan Başkonsolosluğu’nun bu dergi ve gazetelerle ilgili yorum ve tespitleridir.

TERCÜMAN İLE İLGİLİ BELGE¹

Amerikan Başkonsolosluğu, İstanbul
12 Nisan 1967

Konu: *Tercüman* Tirajı Arttırmak İçin Presler Satın alıyor

Tercüman’ı yayınlayan 33 yaşındaki çalışan işadamı Kemal Ilıcak 11 Nisan tarihinde İngiltere’den beş yeni Web Ofset baskı makinesi aldığını söyledi. Makineler Mayıs ayında teslim edilecek ve muhtemelen Haziran ayı ortasında işler durumda olacak. Presler saatte sekiz sayfalık 25.000 gazete basma kapasitesine sahipler. Preslerden iki tanesi halihazırda kullanılan kiralık makinelerin yerine gazetenin İstanbul’daki merkez tesislerine yerleştirilecek. Diğer üçü Ankara, İzmir ve Adana’ya yerleştirilecek

¹ NARA, RG 59 General Records of the Department of State-General Foreign Policy Files 1967-1969 Box 394, 12 Nisan 1967 tarih PPB 9 TUR POL 12 TUR sayılı belge.

ve İstanbul'da hazırlanan plakalardan baskı yapacak. Bu yeni bölgesel tesisler hem dağıtım maliyetlerini azaltacak, hem de *Tercüman*'ın uzak köy ve şehirlerde, özellikle Doğu Anadolu'da yaşayan okurlara, *Hürriyet* hariç, rakiplerinden önce erişmesini sağlayacaktır.

Bu tevsii uzun zamandan beri planlanmıştı ancak finansman sağlamadaki güçlükler nedeniyle gecikmişti. İlıcak'a göre, gerekli finansman Ziraat Bankası'ndan alınan iki milyon Lira kredi ile İlıcak ailesinin ortağı Henri Maçoro'nun aynı tutardaki sermaye yatırımı ile nihayet sağlandı.

En son açıklanan resmî tiraj rakamlarına göre (Şubat 1967 rakamları) *Tercüman* 200.000'lik sınırı aştı ve 206.317'lik bir tirajla millî gazeteler arasında ikinci sıraya yükseldi. İlıcak, gazetenin görünümünü iyileştirecek ve dağıtımını hızlandıracak yeni presler sayesinde tirajı daha da arttırılabileceğine ve bir yıl içinde iki prese daha ihtiyacı olabileceğine inanmaktadır. *Tercüman* 539.401 nüshalık bir tiraj ile *Hürriyet*'in şimdilik elinde sıkıca tuttuğu bir numaralı mevkiyi hedeflemektedir. Türkiye'de faaliyet gösteren Amerikan şirketlerinin *Tercüman*'a yeterli ilan vermediklerinden daima şikâyet eden İlıcak şimdi ise yükselen tirajının aynı şirketleri reklam bütçelerinden daha geniş bir payı *Tercüman*'a ayırmaya zorlayacağını ümit etmektedir.

Bu arada İlıcak gazetecilik dışındaki faaliyetlerine devam etmektedir. Bunlar arasında bir ithalat-ihracat şirketi ve gayrimenkul yatırımları var. Hepsi de gayet başarılı.

YORUM:

İlıcak Başbakan Demirel'i yaklaşık ayda bir kere Ankara'da ziyaret etmekte, gazetesi Demirel hükümetine kuvvetli destek vermeye devam etmekte. Böylece gazetenin tirajındaki bir artış basının hükümete verdiği desteği arttıracaktır. Mamafih *Tercüman* okurlarının her halükârda AP'yi destekledikleri de çok muhtemel.

Tercüman'ı diğer hükümet yanlısı İstanbul gazetelerinden ayıran özellik AP'nin popülaritesinin dayandığı Menderes mistiğini galiba kapmış olmasıdır. AP'nin yarı-resmî yayın organı *Son Havadis*'in aksine *Tercüman* AP çizgisini müdafaa etme

amacıyla polemiklere girmekten sürekli kaçınmakta; en büyük rakibi *Hürriyet*'in aksine köşe yazarları kullanmakta; *Haber*'in aksine muhafazakâr bakışı geniş bir şekilde ortaya koyan durumlardan kaçınmakta; *Yeni İstanbul*, [*Babıali'de*] *Sabah* ve *Bugün*'ün aksine dinî konulara önem vermekte ancak dengeli bir tutum izlemekte. Bu üç gazetenin belirgin vasıflarından olan İslâm fanatizmi ve Türk ırkçılığı eğilimlerinden bilinçli bir şekilde kaçınmakta. *Tercüman*'ın yayın siyasetinin başarılı olmasını sağlayan formülü teşkil eden esas unsurlar şunlar: millî ve uluslararası haberleri İstanbul'un en ciddi günlük gazeteleri olarak kabul edilen *Cumhuriyet*, *Yeni Gazete* ve *Milliyet* kadar ciddi bir şekilde değerlendirme; kanunların müsaade ettiği ölçüde Menderes'ten ara sıra saygılı bir şekilde söz etme; dinî konulara saygılı ancak fazla göze batmayacak bir şekilde yer verme ve başyazılarda ara sıra dinî konuları tartışma; Atatürk'ün dil inkılâbı ile dinî inkılâplarına oldukça zeki ve ölçülü bir şekilde muhalif olma; CHP ve özellikle partinin lideri İsmet İnönü'yü şiddetli eleştirme; AP'yi destekleme; özel sektörü destekleme ve Komünizme muhalefet yapma. *Tercüman*'ın Birleşik Amerika'ya karşı dostane bir tavrı var. Sık sık Amerika yanlısı haberlere yer vermekte ancak çoğu zaman Amerika aleyhtarı bir karikatür dizisini de devam ettirmekte. Genel olarak *Tercüman*'ın formülü, Türk terimlerine göre, ılımlı muhafazâkar olarak tanımlanabilir. Daha fazla okur elde etmedeki başarısı da geniş sayıdaki okur yazar Türklerin halihazırdaki durumları hakkında büyük ölçüde fikir vermektedir.

YENİ İSTANBUL İLE İLGİLİ BELGELER²

Amerikan Başkonsolosluğu

İstanbul

27 Ağustos 1968

Görüşme Notu

İştirak edenler: Erol Dallı, Genel Yayın ve Yazı İşleri Müdürü, *Yeni İstanbul*,
W. Demitz, Enformasyon Memuru Vekili,
Richard G. Brown, Siyaset Memuru.

Dallı, Kayhan Sağlamer'le birlikte Genel Yayın ve Yazı İşleri Müdürlüğünü yürüttüğü *Yeni İstanbul*'un geleceği için yaptıkları planları tartıştı. Tirajın 90.000'e ulaştığını ("hatta Ruslar sayesinde belki bu ay 150.000"), gazeteye daha ciddi bir vasıf vermeden önce bir dereceye kadar sansasyonel bir yayın çizgisi sürdürerek önümüzdeki birkaç ay içinde tirajı daha da yükseltmeyi ümit ettiklerini söyledi. Çekoslovakya'nın SSCB tarafından işgal edilmesi nedeniyle Türkiye'nin, ilişkilerinde belki bazı düzenlemeler gerektirse de, NATO üyesi kalması gerektiğini vurgulayan bugünkü başyazıyı tartıştık.³ Dallı başyazılara bazen katkıda bulunduğunu, fakat bu başyazının (eski *Akis* mensubu ve şimdi köşe yazarı Kurtul Altuğ'un büro amiri olduğu) Ankara'da yazıldığını ima etti. Dallı *Yeni İstanbul*'un *Cumhuriyet* kadar aşırı solda olmayacağını fakat daha çok ılımlı solcu *Milliyet*'le rekabet edeceğini söyledi. *Milliyet*'le hükümet yanlısı sansasyoncu *Hürriyet* arasında bir boşluk mevcut olduğuna mutabıktı. Bu boşluğu *Yeni İstanbul* başarılı bir şekilde doldurabilirdi. Sonra böyle bir boşluğu bilinçli olarak aradığını ve orada bulduğunu ekledi. (Şüphesiz *Yeni İstanbul*'u hem siyasi renk, hem de tiraj açısından *Milliyet* ile *Hürriyet* arasında 200.000 – 600.000 bir yere getirmek istiyor)

² NARA, RG 50 Box 394, State Dept Records, Central Foreign Policy Files 1967-1969, 10 Eylül 1968 tarih PPB 9 TUR sayılı belge ve ekindeki 27 Ağustos 1968 tarihli görüşme tutanağı.

³ "Paktlar ve Ülkeler", *Yeni İstanbul*, 27 Ağustos 1968.

Dallı bu sabah *Cumhuriyet*'ten Yılmaz Çetiner'in kendisini ziyaret ettiğini söyledi. Çetiner kendisine uzun yıllar Yazı İşleri Müdürü olduğu *Cumhuriyet*'i özlediğini söyledi. Bulduğu yeni mevkiinin kendisine verdiği imkânlardan çok memnun olmasına rağmen, eski gazetesinin kilit mevkilerinde bulunan birçok çalışanını kaybetmesinden dolayı güçlüklerle karşı karşıya olmasından dolayı üzülmüştü. *Cumhuriyet*'in editörlük mesuliyetlerinin birçoğunun Genel Yayın Müdürü Ecvet Güresin'in üzerinde olduğunu, genç ve nispeten tecrübesiz Mehmet Barlas'ın ise Dış Haberler Müdürü Sağlamer'in mesuliyetlerini devraldığını söyledi. Dallı'ya göre, Türk Dışişleri Bakanlığı'nın teleksini kullanarak Prag'dan *Yeni İstanbul*'a haber gönderen Sağlamer Çekoslovakya krizini izlemekte çok başarılı olmuştu. Dallı, *Yeni İstanbul*'un *Cumhuriyet*'ten gelen kendisi, Sağlamer ve diğer gazetecilerin dışında daha fazla tecrübeli gazetecilere ihtiyacı olduğunu söyledi. Dallı *Yeni İstanbul*'un sahibinin tam desteğiyle, başta *Tercüman*'ın mükemmel spor bölümünden olmak üzere, diğer gazetelerden gazeteci toplamaya çalıştığını da ekledi. Dallı sendika tarafından belirlenen şartlar yüzünden gazetecilik okullarından yeni mezun olanların işe alınmalarının çok zor olduğunu söyledi.

Dallı'nın dediğine göre *Yeni İstanbul* uzun vadede başarılı olmayı hedefliyor. Bu yüzden gazeteyi hanımların okuması için kocaların gazeteyi eve getirmelerini sağlayacak tefrika romanlar yayınlamaya devam edecek. Böylece çocuklar *Yeni İstanbul*'u evlerde de görebilecekler. Tefrikalar aynı zamanda Anadolu'daki köylüler gibi boş vakitleri çok ve eğlence imkânları az olanlar için de cezbedicidir. Dallı'ya göre *Hürriyet* basit ve düzgün yazı üslûbu, cinayet ve seks haberlerinin bolluğu nedeniyle Anadolu'da çok başarılı olmuştu. Anadolu'da en çabuk büyüyen gazete ise fanatik dinî görüşleri nedeniyle bir tehlike teşkil eden *Bugün*'dü. *Yeni İstanbul*'un ılımlı bir etkisi olacağını ummaktadır. Eğer Trabzon'da ve daha sonra diğer Doğu illerinde ilk basılan gazete olabilirse, sabah sokaklarda satışı çıkan ilk gazete olarak piyasayı ele geçirecektir. Dallı, *Yeni İstanbul*'u gerçek bir millî gazeteye dönüştürmeyi istediğini söyledi.

YENİ İSTANBUL İLE İLGİLİ BELGE⁴

Amerikan Başkonsolosluğu

10 Eylül 1968

Konu: *Yeni İstanbul* – Aşırı Sağdan Ortanın Soluna

Yeni İstanbul, bir yıl önce İstanbul'da yayınlanan aşırı sağ görüşlü üç gazeteden biriydi. O zaman bir yaşında olan *Bugün* (3 Eylül 1968 tarihinde 80.000 tirajı olduğunu iddia ediyordu. Halbuki %30 iadesi vardı ve amacı tirajı 150.000'e çıkartıp "komünist" gazeteleri aşmaktı) ve (geçen yıl 15.000'in üzerine çıkamayan) *Babıali'de Sabah* gibi İslâm'ı yücelten *Yeni İstanbul* (geçen seneki 26.000'lik tirajını şimdi üç mislinden fazlaya katladı) azınlıklara, masonlara ve Türkiye'ye karşı düzenlenen yabancı "komplolar"a karşı sansasyonel saldırılarda uzmanlaşmıştı. Gazete zaman zaman Amerika, zaman zaman da AP aleyhtarıydı; yabancı düşmanlığı rengini taşıyan bir tepki gazetesiydi. Türk hayatını etkileyen neredeyse her şey, aralarında başını İslâm'a göre örten bir kadın yazarın da yer aldığı, *Yeni İstanbul* yazarları tarafından İslâm'a göre tefsir ediliyordu.

Solcu *Cumhuriyet* gazetesinden *Yeni İstanbul*'a transfer olan mini etekli bir genç bayana göre yeni *Yeni İstanbul*'un sahibi, hâlâ tirajı arttırmanın sihirli formülünü arayan aynı adam: Kemal Uzan. Bu bayanın raporu düzenleyen Konsolosluk yetkilisine söylediğine göre, Uzan eski çalışanları tarafından masonları "teşhir eden" tefrikaların gazete için iyi olacağına kolaylıkla ikna edilen "çılgın" bir adam. Bu bir işe yaramayınca gazeteyi daha önce muhafazakâr *Tercüman* gazetesinde çalışan (ve şimdi *Tercüman*'a dönen) CHP üyesi Oktay Verel'in yönetimine teslim etti. Verel, Konsolosluk yetkilisine *Yeni İstanbul*'da daha ılımlı bir siyaset güdeceğini söyledi ve bir süre böyle bir siyaset güttü. Gerçi mason aleyhtarı tefrikalar devam etti ancak bunlar zamanla azaldı ve sonra terk edildi, fakat sansasyonel yazılar devam etti. Bunlar arasında zaman zaman azınlık, hükümet veya Amerika aleyhtarı lezzetli yazılar da vardı. Uzun bir Ermeni aleyhtarı tefrika daha yeni sona erdi.⁵ Ankara

⁴ NARA, RG59, Box 394, State Department Records, Central Foreign Policy Files, 1967-1969, 10 Eylül 1968 tarih ve PPB 9 TUR sayılı belge ve ekindeki 27 Ağustos 1968 tarihli görüşme tutanağı.

⁵ "Ermeni Meselesi ve Perde Arkası", *Yeni İstanbul*, 8 Temmuz - 16 Ağustos 1968.

kökenli, CHP yanlısı “Akis’ler sütunu” başlıklı sütunun yazarı Kurtul Altuğ AP’yi ve onu destekleyen Amerikan Büyükelçiliği’ni eleştiren bazı yazılar yayınladı. *Yeni İstanbul* daha sonra 8 Temmuz 1968 tarihinde “Amerikan Büyükelçisi Parker Hart’ın Amerika’nın en büyük casusluk ajansı CIA’e gönderdiği gizli belgeler”i yayınladı. Belgeler “yıldızı yükselen popüler gençlik lideri, eski TMTF Dış Münasebetler Müdürü Deniz Gökkuş’a yapılan Amerika’yı ziyaret teklifi” ile ilgiliydi.⁶ Elbette İngilizce okuyabilen *Yeni İstanbul* okurları, bu belge fotokopilerinin Birleşik Amerika’nın Kültür ve Eğitim Mübadelesi programı çerçevesinde bir yabancı ziyaretçinin ABD’ye davet edilmesi konusunda Dışişleri Bakanlığı ve diğer kurumlara gönderilen tasnif dışı (mahrem olmayan) telgraflar olduğunu görebilirler. Fakat *Yeni İstanbul* [bu haber sayesinde] iki veya üç gün süreyle aynen aşırı solcu *Akşam* gazetesi kadar okundu.

Bu olaydan az sonra *Cumhuriyet*’in Dış Haberler Müdürü Kayhan Sağlamer Konsolosluk yetkilisine, *Cumhuriyet*’in Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Erol Dallı ile kendisine altışar bin lira maaş gibi müstesna bir ücretle *Yeni İstanbul*’un ortak Genel Yayın Müdürlüğü’nün teklif edildiğini söyledi. Gazete sahibi kendilerine, tirajı arttırdıkları sürece, personel almada ve gazetenin çizgisini belirlemede tam serbesti veriyordu.⁷ Sağlamer *Yeni İstanbul*’un “gizli” belgeleriyle alay etti ve kendi idaresinde bu gibi saçmalıkların meydana gelmeyeceğine söz verdi. Sağlamer ve Dallı’ya göre *Yeni İstanbul* eskisine kıyasla daha sorumluluk sahibi olacak ve *Cumhuriyet* kadar aşırı solcu olmayacak. Gazete halen AP aleyhtarı çizgidedir fakat Sağlamer ve Dallı yönetimi devraldıklarından beri Amerikan aleyhtarı bir eğilim yoktur. 5 Eylül 1968 tarihinde de *Yeni İstanbul*’un Amerika’yı tenkit eden yazarı Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, İzmir limanında bulunan *USS Chelton* savaş gemisinde düzenlenen basın toplantısında sıcak bir şekilde karşılandıktan sonra Amerikan donanması ve denizcilerini öven, donanmaya ve denizcilere “hoş geldiniz” şeklinde seslenen bir yazı yazdı.⁸

⁶ Erdoğan Arıpınar, “Amerika, Türk Gençlik Kuruluşlarına el atmış”, *Yeni İstanbul*, 8 Temmuz 1968 / “Gençlik CIA’yı telin etti”, *Yeni İstanbul*, 9 Temmuz 1968 / “Bu çirkin Amerikalı oyunudur”, *Yeni İstanbul*, 10 Temmuz 1968 / “Gizli Teşkilat CIA, TMTF’yi sabote etti”, *Yeni İstanbul*, 11 Temmuz 1968.

⁷ Gazete bu yönetim değişikliğini 9 Ağustos 1968 tarihinde ilan etti.

⁸ Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, “Amerika’nın Chelton gemisi, Albay Gibson ve Denizcileri”, *Yeni İstanbul*, 5 Eylül 1968.

Yeni İstanbul yön değiştirdi

Bundan üç yıl önce idi. *Yeni İstanbul* Gazetesi el değiştirmiş, gazete, karısının parası ile servet yapmış Kemal Uzan'ın malı olmuştu. Kemal Uzan genç yaşında eline emek sarfetmeden pek çok paralar geçtiği için kendini pek zeki addediyordu. Bu zan ile perde arkasında kalmayı tercih etmiş, kudurduğu "**Yeni Gazetecilik Limited Şirketi**"nin başına kardeşi Yavuz Uzan'ı getirerek gazetenin imtiyazını ona bırakmıştı.

Kemal Uzan gazeteyi aldıktan kısa bir süre sonra, çeşitli ticari oyunlarla *Yeni İstanbul*'un kurucusu Habib Edip Törehan'dan gazetenin tesislerini de ele geçirmeği başarmış, o tarihlerde gazetede çalışan gazetecilerin işlerine teker teker son vermişti. Ancak bu temizlik sırasında fikir işçilerine kanuni hakları olan kıdem tazminatlarının kuruşunu ödemedi. Babiâli'ye yerleşen sonuncu müteahhit patron Kemal Uzan, böylece daha ilk adımda mahkemelere düştü, hâkimlerin huzuruna çıkararak kıdeme hak kazanmış gazetecilerin haklarını vermeye mecbur edildi.

Zaman ilerliyor, başlangıçta kendisini eski bir Demokrat Partili ve milliyetçi mukaddesatçı olarak gösterme çabası içinde bulunan Kemal Uzan, daha sonraları, iktidar partisini yıpratmak gayretiyle Başbakan Demirel ve hükûmetine en akla gelmez suçlamalarda bulunuyor, hükûmeti ve Adalet Partisini merhum Başbakan Menderes ile eski Demokrat Partilerine karşı imiş gibi tanıtmak istiyordu.

Kemal Uzan kendisine uzun bir süre milliyetçi, muhafazakâr ve mukaddesatçı bir gazete patronu hüviyeti vermişti. Bu hüviyeti ile de okuyucuyu belirli bir zaman için aldatmayı başarmıştı. Ancak ne var ki bir süre sonra Uzan'ın maskesi aşağıya düşecek ve hakiki çehresi ortaya çıkacaktı.

Nitekim de öyle oldu. *Yeni İstanbul*'da temizlik tekrar başladı. Genç bir milliyetçi yazar "**Fikirleri ve yazıları şahsi menfaatlerim ile bağdaşmıyor**" gerekçesi ile Kemal Uzan tarafından gazeteden uzaklaştırıldı. Bu genç yazarı, Başyazar Prof. Orhan Turan ile Atiye Keskin, Osman Yüksel Serdengeçti ve Tarık Buğra'nın ayrılmaları takip etti. Kemal Uzan bu ayrılmalarla da yetinmedi. Gazetenin Genel Yayın Müdürü

Ahmet G. Elgin ile Yazı İşleri Müdürü Yücel Hacaloğlu'nun işine de son verirdi. O Yücel Hacaloğlu ki Uzan'ın kaprisi ile neşredilen tedbirler kanununa aykırı bir yazıdan dolayı on ay hapis cezasına çarptırılmıştı, şimdi gözünün yaşına bakılmadan kapı dışarı ediliyordu. Temizlik müteahhit patrona göre bitmemişti. İstanbul'dan muhabir Hulusi Yavaşlar'ın, Ankara'dan parlâmento muhabiri Tanzer Gürsu'nun işlerine son verildi. MP Genel İdare Kurulu üyesi olan Ankara temsilcisi İstiklâl Yaradılış, rütbe tenzili suretiyle İdare Müdürlüğüne getirildi. Uzaklaştırılan bu fikir işçilerinin yerlerine CHP'li Oktay Verel, Kurtul Altuğ, TİP'li Teoman Erel, Güneri Cıvaoğlu, Erdoğan Tokmakçioğlu, Necdet Çardak gibi gazeteciler getirilirken, yazarlardan Hâce Münevver Ayaşlı da gazeteden uzaklaşmak mecburiyetinde bırakıldı.

Artık *Yeni İstanbul*, karısının serveti ile zengin olan müteahhit patron Kemal Uzan'ın ellerinde, özellikle CHP ve sola kaymıştı. Ve bundan sonra bir *Son Havadis*'in değil, bir *Ulus*'un rakibi olacaktı.

Başlığın kenarında “**Muhafazakâr, mukaddesatçı ve Milliyetçi gazete**” sloganı bulunan *Yeni İstanbul*'un devamlı yön değiştiren müteahhit patronu Kemal Uzan'ın midyesinden ve kesesinden başka bir ideoloji tanımadığı anlaşılıyordu...

Yakın bir gelecekte Kemal Uzan'ın yeni yeni oyunlarına şahit olacak, hatta *Yeni İstanbul* gazetesinin “**Ulus Gazetesi**” matbaasında basılmaya başladığını gördüğümüzde hiç hayret etmememiz gerekecektir.⁹

Biz Neyi Savunuyoruz?

Yeni İstanbul Gazetesi, Türk basınında hiçbir yaygın organına nasip olmayan bir okuyucu kitlesinin, sevgisini, sempatisini üzerinde toplayarak, sekiz ay gibi kısa bir süre içinde Türkiye'nin en yüksek tiraj yapan gazetelerinden biri haline gelmiş bulunuyor.

⁹ “Yeni İstanbul yön değiştirdi”, *Politika*, 5 Şubat 1968.

Türk basınında, okuyucudan bu derece, kısa bir süre içinde, böylesine olumlu not alan yayın organının elbette okuyucularının zihinlerinde düğümlemiş bir takım sorulara cevap bulması gerekmektedir.

Yeni İstanbul Gazetesi, Babıâli'nin en eski gazetelerinden biri, ama en çok satan gazetelerinden biri değildi. Son sekiz ay içinde ardı ardına sıralanan hamleler, kadrolarda yapılan değişiklikler, *Yeni İstanbul*'u bir bakıma fikir platformunda hükümleri tartışılan, kamuoyunu etkileyen ve artık başa gürşen gazete mertebesine ulaştırdı.

Bir kere, kesin olarak belirtmek zorundayız ki, *Yeni İstanbul* Gazetesi'nin öteden beri bilinen değışmez niteliği, milliyetçiliğidir.

Bu gazete, Türk basınında demode olmuş, 19. asır milliyetçiliğini değil, ama, modern milliyetçilik anlayışının ışığı altında ulusumuzun çıkarlarını kayıtsız, şartsız, ve hiç taviz vermeden savunmağa kararlı ve ısrarlı bulunmaktadır.

Bilinmelidir ki, *Yeni İstanbul* Kemalizmin dışında tüm "İzm" lere sempati beslememekte. Türk ulusunun çıkarlarını ancak ve ancak, Atatürk'çülük, prensipleri ve demokratik yöntem Anayasa ilkeleri içinde korunabileceğine inanmaktadır. Bu gazete, Türkiye'nin kaderini bugün ellerinde bulunduranları yeteneksiz, samimiyetsiz bulduğu için belirgin niteliği muhalefet olan ama tarafsız bir halk gazetesidir.

Yayın politikasında *Yeni İstanbul* için önemli olan okuyucularına, en taze, en renkli haberleri ulaştırmak, bunun yanı sıra ülkenin sorunlarına çözüm yolu göstermektir.

Yeni İstanbul'u yönetenler sosyal adalete, ülkenin bağımsızlığına, demokratik rejime, insan haklarına yürekten inanmışlardır.

Dinimizin, siyaset pazarında bir ticari meta gibi kullanılmasına asla rıza göstermezler. Atatürk'ün koyduğu "Laiklik" ilkesini şuurlu bir şekilde savunurlar.

Yeni İstanbul'un dış politika görüşleri, öyle sanıyoruz ki, ulusumuzun çoğunluğunu teşkil edenlerin düşüncelerini yansıtmaktadır. Ülkemizin bağımsızlığına karşı,

nereden gelirse gelsin, her türlü harekete büyük bir cesaretle karşı konulacaktır. Gerek Doğu'lu, gerekse Batılı komşularımızla olan ilişkilerimizin, yararlarımız açısından değerlendirilmesini yapmayı ve ona göre vaziyet almayı prensip kabul ediyoruz. Örneğin, Batılı antlaşmalar içinde NATO bizim için, çok yanı ıslâh edilmesi gereken Batılı bir ittifaktır, ama NATO olmasa da, Türkiye var olmakta devam edecektir.

Bu kısa, fakat Ana noktaların okuyucularımız tarafından bilinmesinde, sayısız faydalar görmekteyiz. *Yeni İstanbul*, milliyetçi, devrimci, Atatürk'çü, sosyal adaletçi, bir gazete olarak fikir plâtfomunda, tarafsız haber, renkli muhteva, "Albenisi" olan tertibiyle gazetecilik alanında, mücadeleci kişiliği içinde, savaşa devam edecektir.

Öyle sanıyoruz ki, *Yeni İstanbul* okuyucuları, bu satırları okuduktan sonra, *Yeni İstanbul*'un istikrarlı bir politika içinde, kendi hizmetlerine devam edeceğine büyük inanç hissi duyacaklardır...¹⁰

¹⁰ Yeni İstanbul, "Biz Neyi Savunuyoruz", *Yeni İstanbul*, 13 Ağustos 1968.

AKİS İLE İLGİLİ BELGE¹¹

AMERİKAN BÜYÜKELÇİLİĞİ, ANKARA

5 Ocak 1968

Konu: Akis'in ölümü

Türkiye'nin haftalık siyaset dergisi *Akis* 1968 yılı başı itibariyle yayınını durduracağını ilan etti.

Akis'e ilginin azalmasının birçok nedeni vardır. Daha önce olduğu gibi İsmet İnönü [artık] haber değeri olan bir şahsiyet değil. *Akis* çoğu zaman [İsmet] Paşa'nın ne düşündüğünü öğrenmek için satın alınıyordu. Genellikle Paşa'nın *Akis*'i yayınlayan damadı Metin Toker'e bilgi sızdırdığı veya dergiyi balon haber uçurmak için kullandığı kabul edilirdi. Günlük basında siyasi yorumların çoğalmasıyla birlikte haftalık siyasi dergiler gittikçe daha az popüler olmakta. Toker, etkili *Milliyet* gazetesinde sütun sahibi olmasından ve Demirel hükümetinin *Akis*'in acı tenkitlerine maruz kalan Menderes hükümeti kadar kolay bir hedef olmamasından etkilenecek yayına son vermiş olabilir.

Hem CHP, hem de AP'deki siyasi gözlemciler (CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit dahil olmak üzere) *Akis*'in halihazır tirajının on binin altında olduğuna inanmaktalar. Bazı gözlemciler *Akis*'in kapanma sebebini Toker'in daha kârlı bir geçim şekli araması, *Kim* (ortanın solu CHP) ve *Ant*'in (TİP yanlısı) *Akis*'in okur kitlesine derin bir şekilde nüfuz etmelerine bağlamaktalar. *Akis*'in 31 Aralık 1967 tarihli son nüshasında derginin hikâyesi yer almakla.¹²

Akis özlenecektir. *Kim*, *Ant*, *Yön* ve *Yarın* dergileri gibi sadece bir haftalık siyaset dergisinden ötesinde bir şeydi. Bir müesseseydi. Dedikodu sütunu daima ağız sulandırıcı ve genellikle doğru idi. Tiyatro ve müzik tenkitleri yüksek vasıflı yazılardı.

¹¹ NARA, RG General Records of the Department of State – General Foreign Policy Files 1967-1969 Box 394, 5 Ocak 1968 tarih PPB 9 TUR sayılı belge.

¹² “Akis’in Hikayesi”, *Akis*, sayı 12, 31 Aralık 1967, s. 16-20.

Türk liderleriyle ilgili biyografik bilgiler de faydalı idi. *Time* modeline göre hazırlanmış dikkati çeken bir formatı ve gazetecilik üslûbu vardı. Konu sorumsuz gazetecilik bile olsa bile hiçbir zaman hassas konulara parmak basmaktan kaçınmadı. En son saldırıları genellikle TİP'e ve liderlerinden Behice Boran'a karşıydı. Boran'a karşı düşmanlarını sevince boğacak bir üslûpla yapılan saldırılar şahsi kapitalist eğilimlerini teşhir eden yazılardı.

Amerikan hükümeti ve Türkiye'deki Amerikan varlığı favori hedefleri arasındaydı. Zaman zaman *Akis*'in yorumları muzip iftiralar âlemine de indi. Özellikle Kıbrıs krizinin cereyan ettiği 1964 yazında, Üçüncü İnönü Koalisyonu'nun istifa ettiği 1965 yılının Şubat ayında ve Dickson mektubu olayının ortaya çıktığı 1966 yılının Temmuz ayında.¹³ Derginin sık sık üstünde durduğu konulardan biri elde çok zayıf delil olmasına rağmen Amerikan hükümeti-CIA'nın Türkiye'nin içişlerine kötü bir şekilde karıştığı iddiasıydı. Bir yıl kadar önce Metin Toker ve karısı ciddi bir trafik kazası geçirmiş, Amerikan TUSLOG Hastanesi'ne kaldırılmış ve Bayan Toker'in hayatı burada kurtarılmıştı. Ertesi hafta Toker Amerikan Hastanesi'nin etkinliğini lâıyıkıyla takdir ettiğini ancak bunun Amerikan Hükümeti'nin siyasetini beğendiği anlamını taşımadığını ifade eden bir yazı yayınlamıştı. Böyle bir beyanın dürüstlüğünün kanıtı olduğuna inanıyordu.

Gelecek hafta *Akis*'in son sayısını çıkartıyoruz ve 1968'ten itibaren [çıkan] bu derginin yayınına son veriyoruz.

Bu haberi bildirirken içimde hissi bir ezikliğin bulunduğunu tahmin etmek zor değildir. Başta Metin Toker, benim ve arkadaşlarımızdan bir çoğunun ilk çocuğumuz *AKİS*'tir. *AKİS*, çocuklarımızın hepsinden evvel doğdu, bizim elimizde büyüdü. Gençliğimiz uzun yıllarını o aldı bize çok meşakkat taddırdı, fakat verdiği şeref, iftihar vesilesi, mutluluk bunların hepsinden üstün oldu. *AKİS* ile Türkiye'de ciddi aktüalite dergisi çeşidinin temelini attık, 100 bin tirajın üstüne çıkan ilk Türk dergisi olduk, bir derginin memleket siyasî hayatında yerini gösterdik ve kamuoyu üzerindeki tesirini belli ettik.

¹³ “Dickson mektubu” olayı şudur. Tabii senatör Haydar Tunçkanat bir Türk ajanının Türkiye’de görevli E.M. rumuzlu bir Amerikalı’ya verdiği, onun da Türkiye’de ayrılmış olan Amerikan Büyükelçiliği Kara Ataşesi Albay Dickson’a bir mektup ekinde yolladığı Türkiye’deki gelişmelerle ilgili bir raporu ele geçirmiş ve bunu kamuya açıklamıştı. Bkz. “Bir Zabıta Vakası!”, *Akis*, Cilt XXXVI, sayı 630, 16 Temmuz 1966, s. 4-7.

Bugün *AKİS*'in yayınına son vermemizdeki sebep ne ilgisizlik, ne satırsızlıktır. *AKİS*'in son aylardaki tiraj ortalaması 23 bindir. Ancak bu ve buna eklenebilen reklâm portföyü *AKİS*'i arzuladığımız bir dergi olarak çıkarabilmemize yeterli değildir.

İçinde yaşadığımız devrin bir özelliği, basının bir büyük endüstri haline gelmiş olmasıdır. Bir derginin tek başına bir müessese olarak yaşayabildiği günler geride kalmıştır. Düşünmek lâzımdır ki *Collier's* kapandığı zaman tirajı üç buçuk milyondur. Fakat reklâm kifayetsizliği, satışı tesirsiz kılmaktadır. *AKİS*'in bugünkü halinde aylık masrafı 100 bin lira üstündedir. Halbuki *AKİS* yeni hamlelere ihtiyaç gösteriyordu.

Türkiye'deki dergiler artık ancak ofset baskıyla yaşayabilecekler, gelişebileceklerdir. Bir ofset rotatif tesisi ise en az 2 milyon liralık sermayeyi gerektirmektedir. *AKİS*'in yayınına tatil ederken böyle bir dergiyi çıkarabilmenin maddî şartlarını hazırlama yolunda çalışmalara başlanmış bulunmaktadır.

AKİS'in gelecek son sayısında “*AKİS*'in Hikâyesi”ni bulacaksınız. Bu hikâye daima, Türk Basınının en ilgi çekici sayfalarını teşkil edecektir.¹⁴

¹⁴ Kurtul Altuğ, “Akis'den size”, *Akis*, sayı 11, 25 Aralık 1967.

YÖN İLE İLGİLİ BELGE¹⁵

AMERİKAN BÜYÜKELÇİLİĞİ, ANKARA

12 Temmuz 1967

Konu: *Yön*'ün ölümü

Aşırı solcu *Yön* dergisi Temmuz ayının ilk haftasında haftalık yayınına son verdiğini ve bundan böyle günlük yayınlanacağını ilan etti.¹⁶ Günlük olarak yeniden yayınlanması ile ilgili hiçbir işaret yok, birçok siyasi gözlemci de derginin siyaset sahnesinden silindiğine inanıyor. Dergiye sık sık katkıda bulunan yazarlardan İlhan Selçuk bile *Yön*'den yeni kavramları topluma sokmuş ve fazlasıyla eskimiş tabuların itibarını yok eden geçmişe ait bir yaratık olarak bahsetti.¹⁷ CHP yanlısı *Kim* ise *Yön*'ün daha iyi sosyal ve ekonomik şartların yerleşmesi için yön belirleyici bazı kavramların öncü kolu olarak Türkiye'nin siyasi tarihinde istisnai bir yere sahip olduğunu yazdı. AP ve GP yanlısı *Yarın* ise *Yön*'ün kapanışını okur sayısının azalmasına ve sol harekette bir bölünme olmasına bağladı. AP'li kaynaklar *Yön* olarak bilinen grubun *Kim* gibi kanallardan ortanın solu CHP'ye nüfuz etmeye ve CHP'yi gerçek bir sosyalist parti haline dönüştürmeye çalışacağını bildirdi. Böyle beyanlar CHP ve ortanın solu liderlerinin saygınlığını yıpratmayı amaçlayabilir ancak geçmişte *Yön*'ün Genel Sekreter Bülent Ecevit'e verdiği desteğin ışığında böylesi bir gelişme muhtemeldir. *Yön* grubu mensuplarının siyasi görüşlerini ifade etmeye ve faaliyetlerini bir şekilde yürütmeye devam edecekleri muhakkak beklenebilir. Bu grup, solun Türkiye'de kabul edilebilmesi için belirleyici bir rol oynadı.

Aralık 1961'de yayınlanan *Yön*'ün ilk sayısı 20.000 nüsha basıldı ve tamamı ilk gün satıldı. İkinci sayısı 50.000 nüsha basıldı. Beş yıl boyunca *Yön* öğrencilerin popüler bir maskotuydu. Öğrenciler dergiyi otobüslerde taşır, halka açık yerlerde okumayı tercih eder veya konuşmalarda dergideki yazılardan atıflarda bulunurlardı.

¹⁵ NARA, RG 59 General Records of the Department of State-General Foreign Policy Files 1967-1969 Box 394, 12 Temmuz 1967 tarih PPB 9 POL 12 TUR sayılı belge.

¹⁶ "Bir derginin hikayesi", *Yön*, 30 Haziran 1967, s. 8-9.

¹⁷ İlhan Selçuk, "YÖN için", *Cumhuriyet*, 1 Temmuz 1967.

Popülaritesi 1967 yılında hızla düşmeye başladı. En son tirajı 15.000'in altında olduğu tahmin ediliyordu. Öyle olmasına rağmen derginin kapanışı alışılmamış şekilde ani oldu. Birçok siyasi gözlemci kapanışla ilgili tam hik yenin henüz bilinmediği konusunda ihtiyatlılar. *Y n*' n çarpıtılmış haberciliğinin en gözde hedefleri olan Amerikalılar'ın *Y n*' n ölümü karşısında yas tutmaları pek zordur. Ancak *Y n* sola bir ses ve bir ortam vermek suretiyle Türkiye'nin daha açık bir topluma dönüşmesine giden yolda katkıda bulundu.

AKŞAM İLE İLGİLİ BELGE¹⁸

Amerikan Başkonsolosluğu

Aşırı Solcu Akşam: “Amerikalıların Dostu”

GİRİŞ

Bir Başkonsolos ya da USIS görevlisi, İstanbul'un günlük gazetelerinden aşırı solcu *Akşam* gazetesinin sahibini, yayın veya Yazı İşleri Müdürü'nü her aradığında veya ziyaret ettiğinde gazete yetkilileri hemen hemen her zaman gazetelerinin komünizm yanlısı ve Amerikan aleyhtarı olduğuna dair isimsiz “düşmanlar”ın ortaya attığı iddialardan söz etmekte. Bu iddiaları, haberleri nesnel bir şekilde yansıtmak istediklerini belirterek protesto etmekte ve yapılmış herhangi bir hata varsa bunları dikkatlerine sunmamızı bizlerden ısrarla istemekte. Cevabımız yayınlanmış bir hatayı “düzeltme”nin imkânsız değilse bile zor olduğu şeklindedir. Buna ek olarak *Akşam*'dan daha dengeli bir habercilik anlayışı ve haberlerin yayınlanmasından önce kaynaklarını daha iyi kontrol edilmesini görmeyi umut ettiğimizi aktarmaktayız.

PEVA Ltd. Şti.'nin 1967 yılında yaptığı araştırmada öğrencilerin yüzde 30.8'inin, hükümet görevlilerinin yüzde 25.8'inin *Akşam* okuduğu görüldüğünden gazetenin haberleri doğru bir şekilde vermesinde sağlanacak gelişme ABD çıkarları açısından faydalı olacaktır.

ÖZET

Akşam izledikleri siyasetin ve sorunlarının tarafımızdan anlaşılması için yeniden çağrıda bulundu ve bizleri gazetenin bütün haberleri nesnel bir şekilde yansıtmaya çalıştığına tekrar ikna etmeye çalıştı. Yayın Müdürü (*Akşam*'daki gerçek patron) ile Yazı İşleri Müdürü'ne yapılan son iki ziyaretin her birinde, Amerika ile ilgili haberleri yayınlamadan önce bunları kontrol etmeyi denemeye mutabık oldular. Bu türdeki ilk denemeleri ABD'in Hanoi'ye bir arabulucu gönderdiğini belirtir 13 Şubat tarihli raporu

¹⁸ NARA, RG59 Records of the Department of State – Central Foreign Policy Files 1967-1969, Culture and Information 1969, 20 Şubat 1968 tarihli PPB 9 TUR sayılı belge.

teyit edip etmeyeceğimizi öğrenmek için telefon etmeleri idi. Hiç şüphesiz bekledikleri cevabı aldılar ve şimdi artık “Ne yapalım, bir kere denedik, değil mi?” diyebilme şansına kavuştular. Ne var ki, aynı zamanda ikinci sayfadaki “Düşünceye saygı” sütununa (Çetin Altan’ın Amerikan aleyhtarı “Taş” köşesinin yanındaki) Amerikan siyaseti hakkında makaleler yazmamızı teklif ettiler. Yazı sadece *Akşam*’a verildiği takdirde, ayda bir defa imzalı bir makaleyi (“virgülüne dokunmadan”) yayınlayacaklarına söz verdiler. Eğer makale Türkiye’de yaşamayan bir Amerikalı tarafından yazılmışsa, bu kişinin iyi bilinen bir isim olması gerekmekte. USIS bu teklif üzerinde çalışmakta. Sadece *Akşam* okurlarına gazetede hiç görmedikleri bazı gerçekleri ve görüşleri göstermek için bile olsa bu teklifin bizim açımızdan kimi faydaları olabilir. **ÖZET SONU**

8 Şubat tarihinde rapor veren görevlinin, İstanbul’da yayımlanan Amerikan aleyhtarı *Akşam* gazetesi (145.000 tirajlı) Yayın Müdürü Malik Yolaç ile görüşmek üzere randevusu vardı. O sabah gazetede “Amerikan Dostluğu” başlıklı sıra dışı bir başyazı yayımlanmıştı. Başyazının konusu *Akşam*’ın Amerikalı liderleri ve siyasetlerini Türk-Amerikan dostluğu adına eleştirdiği ve bu nedenle *Akşam*’ı Amerikan aleyhtarı olmakla suçlamanın haksızlık olduğuydu.¹⁹

Raporu veren görevli, Yolaç ve Makale ve Fıkralardan Sorumlu Müdür Doğan Koloğlu ile birlikte başyazıyı ve *Akşam*’ın ABD’yi tenkit ettiği üç konuyu, ikili antlaşmalar, Kıbrıs ve Viet-Nam konularını tartıştılar.

İkili Antlaşmalar

Yolaç, Türk hükümetinin antlaşmaları kendi çıkarları doğrultusunda imzaladığını kabul etti. Ancak Türkiye’nin çıkarlarının değiştiğini ve NATO’un zorlaması nedeniyle Türkiye’nin hazır bulundurmayı kabul ettiği büyük bir ordunun getirdiği yükün altından kalkamayacağını vurguladı. Raporu veren görevli ne NATO’nun, ne de ABD’nin Türk hükümetine zorla bir antlaşma kabul ettirmediğini; çeşitli Türk hükümetlerinin Türkiye’nin çıkarlarına uygun olduğunu düşündükleri antlaşmalara imza attıklarını ve demokratik yollardan iş başına gelen Türk hükümetinin halihazırda bu ikili

¹⁹ “Amerikan dostluğu”, *Akşam*, 8 Şubat 1968.

antlaşmaların resmileştirilmeleri amacıyla ABD ile müzakerelerde bulunduğunu öne sürdü. Yolaç, demokratik yollardan seçilen Türk hükümetlerinin ittifakları ve antlaşmaları Türkiye'nin çıkarları açısından uygun gördükleri iddiasını reddetti: "Yalnızca Amerika ile İngiltere gibi medeni toplumlarda demokratik hükümetler olabilir; Türkiye henüz medeni bir toplum değil." Solcu aydınların sıklıkla söz ettiği, Türkiye'yi, "cahil yığınların oylarını elde etmek için dini istimar eden" siyasetçilerin değil kendilerinin yönettiğini tekrar etti. "ABD bunu idrak edemeyerek büyük bir hata yaptı" dedi. Rapor veren görevli ise bu sözlere, Yolaç'ı ziyaret etmesinin ABD'nin yalnızca tek bir Türk hükümetini tanıyor olsa da muhalefet sözcülerini görmezden gelmediğinin bir işareti olduğunu belirterek karşılık verdi.

Kıbrıs

Yolaç, ABD'nin Kıbrıs ihtilafıyla ilgili siyasetinin Türk halkını ABD ile olan ittifakın değeri hakkında genel olarak hayal kırıklığına uğrattığı şeklindeki alışıldık argümanı gündeme getirdi. Yolaç, rapor veren görevlinin ABD'nin Kıbrıs ile ilgili siyasetini ve eylemlerini genel hatlarıyla açıkladığı argümana itiraz etmedi. Sadece Johnson'un İnönü'ye yolladığı "patavatsız" mektubun ardından, mesnetli veya mesnetsiz, ABD'nin Türkiye'ye karşı sadakatsiz olduğu, Altıncı Filo'nun müdahalesi vb., suçlamalarına genellikle inanıldığını söyledi. "O mektup alındığında hükümetteydim ve okuduktan sonra kendimizi hasta hissettiğimizi hatırlıyorum" dedi.²⁰ Bu olayı son Kıbrıs krizi ve Vance misyonu ile karşılaştırdı ve ABD'nin Türkiye ile ilişkilerini nasıl yürütmesi gerektiği konusunda bir şeyler öğrendiğini söyledi. Bu noktada Koloğlu söze girerek rapor veren görevliye, son kriz esnasında hükümet yanlısı *Hürriyet* gazetesinin takındığı Amerikan aleyhtarı tutumu hatırlattı. *Hürriyet*'in "Johnson, Yeter Artık!" manşetinden bahsetti ve kimi diğer gazetelere göre *Akşam*'ın nisbeten daha ılımlı ve nesnel bir tutum izlediğini öne sürdü.

Viet-Nam

²⁰ Tarihe "Johnson'un Mektubu" olarak geçen ABD Başkanı Lyndon Johnson'un Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği mektup Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs'a askerî müdahale yapılmasını önlemek için kaleme alınmıştı. Bu konuda bir araştırma için bkz. Halûk Şahin, *Gece Gelen Mektup*, Cep Kitapları, İstanbul, 1987.

Konuşma süresince Yolaç ile Koloğlu rapor veren görevliyi *Akşam*'ın aslında Amerikan aleyhtarı olarak değerlendirilmemesi gerektiğine ikna etmeye çalışarak gazetenin “nesnelliği”nin altını çizdiler. Rapor veren görevli, Çetin Altan'ın Amerikan aleyhtarı köşesi bir kenara bırakılsa dahi, *Akşam*'ın Viet-Nam savaşı konusundaki haber ve köşe yazılarının birçoğunun Amerika aleyhinde olduğunu söyledi. Koloğlu *Akşam*'ın yalnızca Amerikan gazeteleri, Associated Press, Reuters ve Anadolu Ajansı gibi Amerikan kaynaklarını kullandığını söyleyerek buna karşı çıktı. Rapor veren görevli yakındaki o günkü nüshayı aldı ve Associated Press'in tank kullananların Kuzey Vietnamlı birlikler olduğunu bildirmesine rağmen, *Akşam*'daki “Vietkong Tanklarla Saldırdı” manşetinin²¹ Yolaç'ın Vietkong'un “bir avuç baldırı çıplak özgürlük savaşçısı”ndan oluştuğuna yönelik iddiasıyla çeliştiğine dikkat çekti. Koloğlu mazeret beyan ederek manşette “Kuzey Vietnamlılar” yazabilmek için yeterli yer olmadığını söyledi, ancak saldırganların gerçekte Kuzey Vietnamlı olduklarının haberin içinde açıklandığını belirtti! Yolaç daha sonra bu tür tahrifatlara dair tuhaf bir açıklama yaptı: “Halk savaşın karmaşasını anlamıyor; bunu büyük bir güç ile küçük bir ‘kurtuluş hareketi’ arasındaki mücadeleye olarak görüyor.” Rapor veren görevli, gazete okurlarının savaşın karmaşasından bihaber olsa da gazete yazarlarının bihaber olmadıklarını söyleyerek buna itiraz etti.

Yolaç ile Koloğlu daha sık bir araya gelinmesi teklifinde bulundu ve tekrar *Akşam*'ın haberlerinde görülebilecek hataların düzeltilmesi için kendileriyle irtibata geçmemizi istedi.

12 Şubat tarihinde USIS Enformasyon memuru ile rapor veren görevli, Hue'de kullanılan gözyaşı gazı olduğuna ilişkin Associated Press'in haberini gözardı ederek TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın ABD'nin (Kuzey Vietnamlı kaynaklara göre) “zehirli gaz” kullanmasını kınayan haberi yayınladıklarına²² şikâyet etmemiz üzerine *Akşam*'ın tepkilerini sınamak için Yolaç ile Koloğlu'nu aradı. Yolaç ve Koloğlu Associated Press haberinde kullanılan gözyaşı gazı olduğunun net bir şekilde belirtilmediğini ve sadece bir Türk siyasi parti başkanının açıklamasını yayımladıklarını, bunun yanında “Amerika'nın dostu” *Hürriyet*'in “nükleer savaş” ihtimalini manşetine taşıdığını söyleyerek zararı telafi etmeye çalıştılar ve özürlerini

²¹ “Vietkong tanklarla saldırdı”, *Akşam*, 8 Şubat 1968.

²² “Vietnam'a zehirli gaz kullanılıyor”, *Akşam*, 12 Şubat 1968.

bildirdiler. Associated Press'in aynı olayla ilgili yazısından haberdar edilmeyen *Akşam* okurlarının kafalarında uyanan izlenimin ABD'nin zehirli gaz kullandığı olduğunu hatırlattık; Yolaç ile Koloğlu'na Associated Press'e mi yoksa Aybar'a mı inandıklarını sorduk. Tereddüt ettiler, daha sonra ise bunun, özellikle "tarafsız" kaynaklar olmak üzere, diğer kaynakları değerlendirmelerine bağlı olacağını söylediler. Eğer, örneğin kendilerine zehirli gaz kullanıldığını inkâr eden General Westmoreland'ın²³ bir beyanatını ve bir Fransız gazetecisinin makalesini gösterebilirsek bunu kesinlikle yayınlayacaklar. Yayınlandıktan sonra kendilerini kusurlarla ilgili olarak rahatsız etmek istemediğimizi, ancak haberlerini dengeli vermeye uğraşacaklarını umduğumuzu vurguladık. Elleri özellikle Türkiye'de cereyan eden, kimi sözde ABD planı veya eylemi hakkında teyit edilmemiş bir haber ulaştığında bu haberi teyit veya inkâr edip edemeyeceğimizi, ya da hakkında açıklama yapıp yapamayacağımızı öğrenmek için bizi aramalarını teklif ettik.

Bir gazeteyi yayınlarken [yaşanan] zaman sıkıntısı meselesinden şikâyetçi oldular. Sorumluluk sahibi gazeteci olmak ve haberleri yayımlanmadan önce mümkün olduğunca kontrol etmek istediklerini bildiğimizi söyledik. Yolaç, tamamı imzalı makalelerden oluşan ikinci sayfaya dokunmadığını belirttiğinde ikinci sayfada yer alan (hemen hemen tamamıyla Amerikan aleyhtarı bir içerik taşıyan taşlama köşesi) "Şeytanın Gör Dediği"ni kimin yazdığını sorduk. Yolaç köşenin tüm gazete çalışanlarının ürünü olduğunu ve bu nedenle yoldan saptığında düzeltilebileceğini söyledi. Öte yandan, Çetin Altan veya İlhami Soysal imzalı makalelere dokunulamayacağını belirtti. Yolaç, Altan'ın köşesinin yanındaki "Düşünceye saygı" sütununda çeşitli gönüllü yazarların imzalı makalelerinin yer aldığını söyledi ve eğer biz de Amerikan siyaseti hakkında bir yazı yazmak istiyorsak [yazının] "virgülüne dokunmadan" o sayfada yayınlanacağını ekledi. Westmoreland veya McNamara²⁴ gibi tanınmış bir Amerikalı tarafından kaleme alınmış özel bir yazı olursa bunun çok daha da iyi olacağını telkin etti. "O zaman ön sayfaya koyarız!" Yolaç'a General Westmoreland ile McNamara'nın çok meşgul olduklarını hatırlattık, ancak yetkili bir Amerikalı'dan böyle bir makalenin teminini araştıracağımızı da ekledik.

²³ General William Westmoreland 1964-1968 yılları arasında Vietnam'daki Amerikan Askerî Yardım Komutası Komutanı idi.

²⁴ Robert S. McNamara Savunma Bakanı idi.

O gün öğleden sonra Koloğlu rapor veren görevliyi arayarak Anadolu Ajansı'nın ABD'nin Hanoi'ye bir arabulucu gönderdiğine ilişkin bir haber geçtiğini söyledi. Koloğlu ivedi bir teyit istedi. Bunu kendisine [hemen] sağlayamayacağımızı biliyor olmalıydı. Rapor veren görevli konuyu araştırarak kendisini arayacağını söylediğinde Koloğlu'nun cevabı hazırdu: "Mesleğimizin şartlarını anlamıyorsunuz!" Yine de, bildiğimiz kadarıyla, bunun *Akşam*'dan birinin arayıp da bir haberi kontrol ettiği ilk durum olması kayda değerdir. Geçmişte verilen buna benzer sözler anında unutulmuştdu. *Akşam*'ın 1 Şubat tarihli "Savaşın Eşiği" ile 15 Şubat tarihli "Dünya Barışı" başyazılarının her ne kadar hatalı olsalar da, arasındaki karşıtlık da ayrıca dikkate değerdir ve ABD'ye karşı pek az iyileşen tutum iki başyazının başlığının dolaylı olarak anlattığı kadar çarpıcı değildir.

Akşam'ın komünizm yanlısı ve Amerikan aleyhtarı olduğuna yönelik ithamlara karşı Yolaç ile Koloğlu'nun görünürde sergiledikleri endişe ilginçtir. *Akşam*'ın malî sorunlar yaşadığı söylentileri mevcuttur. Ne var ki rakibi *Cumhuriyet* ile karşılaştırıldığında baskısının kötü ve özelliklerinin yetersiz olmasına rağmen Türkiye'de faaliyet gösteren bazı Amerikan şirketleri de dahil olmak üzere *Cumhuriyet* kadar reklam aldığı görünmektedir. (Yolaç'ın borçlarından kurtulmasını sağlamak amacıyla gazeteyi bir yıl önce Yolaç'tan "satın alan" ancak izlenen siyaset konusunda kararları ona bırakan gazetenin imtiyaz sahibi) Nur Ökten (başta [Çetin] Altan ve [İlhami] Soysal'ı kastederek) yazarları nedeniyle gazetenin sol kesime hitap ettiğini açıkça söyledi. Ökten gazetenin ayakta kalabilmek için kendi piyasası için yazmak zorunda olduğunu belirtti. Bununla beraber, aşırı uç olarak nitelendirilmek Yolaç ile Koloğlu gibi gazetecilerin meslekî haysiyetlerine dokunuyor olabilir. Hükümetin gazetenin para cezasına mahkûm edilmesine yol açacak bir mahkeme kararından daha ciddi sonuçlar doğurabilecek herhangi bir teşebbüste bulunması pek mümkün değilse de, böyle bir girişinde bulunulması ihtimalinden dahi korkuyor ve böylesi bir teşebbüsün ABD'nin baskısıyla çabuklaşabileceğini bile bekliyor olabilirler. Koloğlu yakın bir zamanda Cumhurbaşkanı [Cevdet] Sunay'a hakaret ettiği gerekçesiyle dava konusu olan Çetin Altan'a ait bir yazıyı yayımladığı için mahkeme karşısına çıktı. Zamanını alması dışında bundan dolayı çok rahatsız olmuş gibi görünmüyor. *Akşam*'ın "dostane eleştiri" yaklaşımının arkasında başka emeller olabileceği gibi, "virgölüne dokunmadan" imzalı bir makale yayımlama teklifi ciddi şekilde dikkate alınmalıdır. USIS Enformasyon memuru, Büyükelçi Harlan Cleveland'ın NATO hakkında

yazacağı makaleyi yayımlayıp yayımlamayacaklarını öğrenmek üzere USIS Ankara'nın önerisiyle 20 Şubat tarihinde Yolaç'ı tekrar ziyaret etti. Yolaç bunu şartlı olarak kabul etti. Makale [konuya] Türkiye'nin NATO içinde oynadığı rol ve üyeliğinin [NATO'ya] getirdiği avantajlar açısından yaklaşmalıdır. *Akşam* okurlarının ilk defa bazı NATO yanlısı olguları ve argümanları okumaları kesinlikle zarar getirmeyecek, aksine kimi faydalar sağlayabilecektir.

Amerikan Başkonsolosluğu

1 Nisan 1968

Konu: Solcu basın “Çok Gizli ABD Belgeleri” yayınladı²⁵

Solcu *Akşam* gazetesinin 8 Mart tarihinde NATO ülkelerinde bulunan ABD komutanlarına olağanüstü hallerde gerekli bölgeleri işgal etmeye yetki veren “USCINCEUR OPLAN” başlığını taşıyan “gizli” ve “çok gizli” damgalı belgeleri yayınlamasıyla birlikte Türk solcuları ABD ve NATO aleyhtarı kampanyalarında yeni bir fasıl açtılar.²⁶ Bu fasılın en son sayfası 26 Mart tarihinde “çok gizli” ibareli iki belgenin daha (biri *Akşam* gazetesinin yayınladığı fotokopilerin tıpkısı gibiydi) haftalık solcu *Ant* dergisi tarafından yayınlanmasıydı. *Ant* bu belgelerin Amerikalı komutanlara Avrupa ve Türkiye’yi “çöl” e dönüştürecek kimyasal ve biyolojik silahları kullanmalarına ilişkin talimatlar veren belgeler olduğunu ileri sürdü.²⁷

Kendileriyle konuştuğumuz *Akşam* gazetesi editörleri 8 Mart tarihli haber, Ankara muhabiri İlhami Soysal tarafından yazıldığından nihai kaynağını bilmediklerini söylediler. Yazıda belgelerin ilk önce Belçika Parlamentosu’nda ve ismi verilmemiş bir Norveç gazetesinde ortaya çıktıkları yazılıydı. *Ant* makalesinin bir kısmı ise İtalyan *ABC* dergisinin 17 Mart tarihli nüshasından alınmıştı.

İstanbul’da irtibatta olduğumuz kişilerin hiçbirinden şimdilik her iki makale için yorum veya soru gelmedi. Başka hiçbir gazete *Akşam* ve *Ant* makalelerinden söz etmedi. Şüphesiz bu haberler genelde TİP’in Türkiye’nin NATO üyeliğine ve ABD ile imzaladığı ikili antlaşmalara karşı sürdürdüğü kampanyanın bir parçası olarak kabul edilmekte. Dahası, *Akşam* ve *Ant*’ta yayınlanan fotokopileri okuma zahmetine katlanan herhangi biri, özgünlüklerine inansın veya inanmasın, makalelerde varılan sonuçların mesnetsiz olduğunu görecektir.

Akşam “Bu belgeler Dışişleri Bakanlığımızın dosyalarında mı?” sorusuna bir cevap istedi. Ertesi gün, 9 Mart günü, bir Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün hiçbir yanlış

²⁵ NARA, RG 59 General Records of the Department of State-Central Foreign Policy Files, 1967-1969, Culture and Information 1969, 1 Nisan 1968 tarih ve XRR-DEF 4, NATO sayılı belge.

²⁶ İlhami Soysal, “İkili Antlaşmayı açıklıyoruz”, *Akşam*, 8 Şubat 1968.

²⁷ “Amerika’nın Türkiye’yi ve Avrupa’yı Mahvetme Planları...”, *Ant*, 26 Mart 1968, Sayı 65.

anlamaya mahal vermeyen tekzibini yayınladı.²⁸ Ancak tekzibin yüksek düzeyde Dışişleri bürokratlarının sabahın erken saatlerinde tertip ettikleri toplantılardan ve Dışişleri Bakanı ile Amerikan Büyükelçisi arasındaki “uzun ve gizli” bir müzakereden sonra yayınlandığını belirtti. *Ant* ise her türlü tenkide karşı “ANT bu belgeleri Türkiye’de de yayınlanmak suretiyle Türkiye halkına karşı görevini yerine getirmiştir; bu belgeleri yalanlama gayretleri ise, o gayretlerin sahiplerinin ihanetini ortaya koyacaktır” satırlarıyla kendini savundu.²⁹

YORUM: İstanbul’da yayınlanan günlük antikomünist *Haber* gazetesinin 7 ve 9 Mart tarihli nüshaları “Aşırı solun kökü dışarda” olduğuna dair ilginç kanıtlar getirmekte. Aynı kapak tasarımı - bir gerilla çetesi tarafından havada tutulan silahlar - *Ant*’ın 28 Kasım 1967 nüshasında ve haftalık İtalyan dergisi *La Sinistra*’nın 13 Ocak (yılı belirtilmemiş) tarihli kapağında yer almış. *Haber* her iki kapağı yayınladı. 9 Mart tarihinde *Haber* Lenin’i bir grup işçi ile birlikte görüntüleyen bir fotoğrafı yayınladı. Bu fotoğraf *Moscow News* ile 14 Kasım 1968 tarihli *Ant* dergilerinin kapaklarında yer alıyordu.

TİP’in 1968 yılının Ocak ayında Roma’da düzenlenen Akdeniz ülkeleri komünist ve sosyalist partilerinin toplantısına iştirak etmiş olması şüphesiz NATO ve ABD aleyhtarı kampanyalarda kullanılacak malzemeler için yeni kanallar açtı.³⁰ *Akşam* ve *Ant*’ın tamamı değilse bile bazı yazarları bu kampanyada TİP ile birlikte çalıştıkları kuşkusuz. Onların diğer NATO ülkelerinin solcularıyla malzeme değiş tokuşunda bulunmalarını bekleyebiliriz. Bu tür malzemelerin diğer NATO ülkelerinde ilk ortaya çıktıklarında haberdar edildiğimiz takdirde, “Batı’nın emperyalist komplolarının ifşaası”na karşı daha iyi hazırlıklı olabileceğiz.

²⁸ “İkili anlaşma sorunu Senato’ya getirildi”, *Akşam*, 9 Mart 1968.

²⁹ “Amerika’nın Türkiye’yi ve Avrupa’yi mahvetme planları”, *Ant*, 26 Mart 1968, sayı 65.

³⁰ Burada sözü edilen toplantı Akdeniz İlerici Partiler Toplantısı’dır. Dönemin İçişleri Bakanı Faruk Sükan’ın TİP’in Komünist partiler ile ilişkili olduğunu beyan etmesi üzerine TİP Genel Başkanı M. Ali Aybar bu demeci kınamıştı. Bkz. “Aybar: TİP’in yabancı partilerle ilişkisi yok”, *Akşam*, 7 Şubat 1968.